

Марина Будзар,
доцентка кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидатка історичних наук,
доцентка,
Київ, Україна

Maryna Budzar,
Associate Professor of the Department
of History of Ukraine,
Borys Grinchenko Kyiv University,
PhD in History, Associate Professor,
Kyiv, Ukraine

e-mail: bmimab24@ukr.net.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3720-7799>

УДК 929.7 Галаган:[329.91:785. 071]

DOI: 10.28925/2524-0757.2021.17

Музика в соціокультурному середовищі дворянського маєтку кінця XVIII — середини XIX ст.: з історії кріпацького оркестру Галаганів

У статті розглянуто розвій музичної культури у просторі дворянського маєтку в Україні кінця XVIII — середини XIX ст. Це завдання реалізується завдяки реконструкції обставин утворення і діяльності кріпацького оркестру в маєтках Сокиринці та Дігтярі родини Галаганів. Статтю доповнює публікація двох листів, що відбивають обставини перетворення Дігтярів на представницьку резиденцію, у побуті якої музика відіграла важливу роль.

Ключові слова: дворянський маєток, Галагани, музика, кріпацький оркестр, музиканти-кріпаки.

Music in Social and Cultural Environment in a Noble Estate in the end of the 18th — the mid of the 19th century: from the History of Serf Orchestra of Galagan's Family

The issue of musical culture development in a noble estate in Ukraine from the end of the 18th — to the mid of the 19th century was considered in the article on the grounded source base. This objective has been realised via reconstruction of the creation and activity circumstances of serf orchestra belonged to Galagan's family in the estates in Sokyryntsi and Digtari. The purpose of the article is to analyse a summary of social and cultural factors that secured Galagan's family estates as the centers of musical art in the atmosphere of which refined amateurship of the owners co-existed with high quality musical performance of the serf musicians. The author studies issues of inherited character of orchestra's activity during the life of several generations of Galagan's family in the estates in Sokyryntsi and Digtari. Furthermore, the author considers in what way musical performance in the estates facilitated communication practices of the noble community. The main attention of the article is devoted to the issue of ambivalence of cultural space in the estates. Men from Galagan's family were sincerely fond of music and simultaneously used it as a mean for their social status improving as well as for social reputation of their own estates. They provided an opportunity for the talented peasants to enhance the artistic abilities, secured their profession education. On the other hand, the serf-musicians remained slaves who were in complete power of their owners.

The article is completed by a publication of two letters written during 1824–1831s by Petro Galagan, the owner of the estate in Digtari to his brother Pavel who was the owner of Sokyryntsi. These texts depict the circumstances of Digtari's transformation into the representative residence where music played a crucial role as well as reveal the details of artistic atmosphere of the estate. The letters are published for the first time.

Key words: noble estate, Galagan's family, music, serf orchestra, serf-musicians.

Шляхи розвою української культури у «довгому» XIX ст., вирішальному для модернізації її форм, роль соціальних груп у культурному процесі, взаємодія етнонаціональних елементів і європейських впливів у мистецькому житті — ці питання не втрачають актуальності до сьогодні.

Серед історичних феноменів, що переконливо унаочнюють синтезований зміст культуротворчої діяльності людини, назвемо дворянський сільський маєток¹ в українських землях, а саме у межах Полтавщини й Чернігівщини, у часових межах останньої третини XVIII — середини XIX ст. Вже на початку XX ст. дослідники української культури, передусім Ф. Ернст (1924), Д. Щербаківський (1924), констатували продуктивність цієї доби, за її амбівалентності, для розвою мистецтва у середовищі дворянської садиби. Окресливши коло маєтків у різних регіонах України другої половини XVIII — середини XIX ст., чия життєдіяльність сприяла розвитку різних форм музичної культури, ці автори зазначили, що багато відомостей збереглося «про лівобережні капели» (Д. Щербаківський, 1924. С. 145), а серед їхніх власників (Розумовські, Милорадовичі, Будлянські, Шираї тощо) назвали представників родини Галаганів, багатих поміщиків козацько-старшинського походження.

У подальшому (передусім з останньої третини XX ст. до сьогодні) дослідження музичного середовища, створеного в дідичних маєтках Галаганів Сокиринці та Дігтярі неподалік від міста Прилуки (зараз — Чернігівська область), відбувалося чи в суто мистецтвознавчому аспекті (Богданов В. О., 2006. С. 17–26), чи з метою історико-художнього аналізу Шевченкової повісті «Музикант» (Мігельман Є., 1985. С. 27–29; Мігельман Є., 1989. С. 70–71). Потребує продовження напрям дослідження з теми, запропонований К. Шамаєвою (1984. С. 24–25), коли існування оркестру у володіннях Галаганів розглядатиметься в контексті облаштування тут родинних помешкань. Це дасть змогу актуалізувати поняття «стилю життя» як структурованої моделі, зумовленої матеріальними ресурсами, типом родинно-господарчих стосунків, ціннісними орієнтаціями (Дінгес М., 2000. С. 106), й репрезентувати музику в маєтках Галаганів як складник культурного буття українських земель наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст.

Метою статті є аналіз соціокультурних факторів, що забезпечили функціонування маєтків Галаганів Сокиринці та Дігтярі як осередків музичного мистецтва кінця XVIII — середини

XIX ст. Дослідження унаочнено публікацією двох листів з фамільного архіву Галаганів, що відтворюють деталі садибного повсякдення в Дігтярях середини 1820-х і початку 1830-х років.

Музика стала важливим чинником сімейного побуту Галаганів задовго до того, як на межі XVIII–XIX ст. набув суспільного розголосу оркестр, утворений передусім з селян-кріпаків. Оформлення музичного середовища в маєтках Галаганів залежало від того, в який час ці садиби ставали місцем для проживання родини власника. Як-от, Гнат (Ігнатій) Галаган (?–1748), очільник Прилуцького полку в 1714–1739 рр., збільшив земельні володіння родини придбанням Сокиринців і ще кількох сіл, але «в жодному з них не улаштувався; жив він і помер у своєму полковому місті Прилуки...» (Лазаревский А., 1883, С. 452)². Імовірно, на оформлення маєтку в Сокиринцях як житлового комплексу вплинуло рішення Григорія Гнатовича Галагана (1716–1777) 1763 р. відмовитися від полковничого перначка: «Відійшовши у приватне життя, Григорій Гнатович опікувався виключно зміцненням своїх величезних маєтків, серед яких головним були Сокиринці...» (Маценко В. А., 1888. С. 92). У щоденнику Степана Лашкевича (1734–1782), чоловіка доньки Г. Г. Галагана Параскеви, змальовано, як з нагоди приїзду родини Лашкевичів до Сокиринців з ближчих сіл з'їжджалися знайомі, влаштовувалися полювання «з яструбами» й вечори «з музикою» (Николайчик Ф., 1887. С. 709). У цьому описі «музика» є атрибутом сімейного повсякдення, що відповідає традиціям козацько-старшинського середовища, у якому культивувалося світське музичне мистецтво.

Водночас музикування у просторі садиби в другій половині XVIII ст. зберігало релігійний компонент, супроводжуючи, зокрема, вертепне дійство на Різдво в ті часи, коли власником Сокиринців став Іван Григорович Галаган (1740(39?)–1789), який «побудував там чималий дерев'яний будинок, збережений до 1829 року...» (Галаган Г. П., 1896. С. 10). Його правнук Григорій Павлович Галаган (1819–1888) писав, що київські бурсаки, коли зайшли з вертепом у 1770-х роках до Сокиринців, «передали вертепний текст і нотні співи місцевому хору півчих...» (Галаган Г. П., 1882. С. 9). «Різдво там святкувалося з колядкою та вертепом, — згадував Микола Андрійович Маркевич (1804–1860), близький родич Галаганів. — Це мене захоплювало [...] В Сокиринцях Христос Воскресе супроводжувалося пальбою з гармат, так само як Євангеліє в обідню та посвячення пасок [...] Більш того, там

¹ У статті вживатиметься також дефініція «садиба» — як назва житлового (палацово-паркового) комплексу в межах маєтку.

² Тут і далі цитування з видань до 1917 р. й архівних документів подано у перекладі з російської мови. Усі дати в тексті наведено за юліанським календарем (старим стилем).

була тієї ночі завжди ілюмінація...»³ Тобто, вже за часів Григорія Гнатовича та Івана Ґалаганів — впродовж 1760-х — 1780-х років — музикування в сокиринській садибі підтримувало культурно-побутові практики, притаманні панському маєтку, — відзначення свят, візити й гостювання (довший період часу) родичів і знайомих (Соловьев К. А., 2013. С. 39–40).

Ця функція — розважально-репрезентативна — актуалізувалася тоді, коли на початку 1790-х років власником Сокиринців став Григорій Ґалаган (1768–1808), лейпцизький студент, військовик, поміщик. Дії цього представника роду Ґалаганів цілком вкладаються в культурно-історичні реалії його доби — межі XVIII–XIX ст. Новопостале українське дворянство, прагнучи наслідувати поведінкові моделі імперської аристократії, використовувало й сферу естетичного, яка для знаті, на думку Й. Леонхарда й Х. Віланда, поряд з освітою, військовою справою, релігією, була ключовою для «репрезентації соціальних і культурних уявлень про себе, своє місце в суспільстві та власних претензій на лідерство будь-якого штибу...» (Leonhard J., Wieland Ch., 2011. С. 26).

Створений Григорієм Івановичем оркестр постає як частка маєткового побуту. Його онук Г. Ґалаган характеризував появу цього колективу тоді, коли оркестр на теренах Російської імперії, за висновком О. Греча, мислився необхідним складником кріпацького театру й, отже, — невід'ємною приналежністю кожної великої садиби (Греч А., 1998) як наслідок еволюції маєткового середовища Лівобережної України в останній третині XVIII ст. «В околицях Сокиринців, у м[істечку] Срібному, мешкав камергер Будлянський⁴; він виховувався в Петербурзі, полюбляв речі витонченої пишноти й перший завів у себе кріпосний оркестр. Але більше за всіх надавав у цьому сенсі дурний приклад бригадир Фролов-Багреєв⁵, який переселився з Великої Росії до свого помістя Локня, в 25-ти верстах від Сокиринців. Він завів полювання, оркестр і театр з міфологічними виставами з кріпаків; веселощі та розгнuzданість були безнастанні з усіма своїми наслідками...» (Ґалаган Г. П., 1896. С. 13). Поява оркестру, вочевидь, зіграла не останню роль у тому, що родинне помешкання в Сокиринцях,

³ Институт русской литературы (Пушкинский дом) Российской академии наук (далее — ИРЛИ). Ф. 488. Маркевич Николай Андреевич. Оп. 1. Дело 38. Маркевич Н. А. Автобиографические заметки. 1845. Л. 119.

⁴ Михайло Васлович Будлянський (1730(?)–1790), родич Ґалаганів по жіночій лінії — двоюрідний брат дружини І. Г. Ґалагана Катерини Юхимівни з роду Дараганів. Їхні матері — Агафія та Віра — були сестрами Олексія і Кирила Розумовських.

⁵ Олексій Петрович Фролов-Багреєв (1750–1829). Постає у документах з архіву Ґалаганів «злим генієм» родини, одним із головних винуватців навернення Григорія Івановича Ґалагана на згубний шлях.

попри одруження Г. Ґалагана з Іриною Антонівною Милорадович (?–1809) і народження на початку 1790-х років трьох дітей, стало осердям панських розваг. Це слугувало аргументом у судовій справі, розпочатій матір'ю Григорія Катериною Ґалаган (1746(45?)–1823), за долю власності в маєтностях, залишених І. Ґалаганом. У копіях протоколів суду музиканти маєткового оркестру змальовані як виконавці хазайської волі, невідвладні собі: «1790 року, в перший тиждень посту, він, відповідач, після від'їзду його з Козельця до батьківських сіл, буцімто для огляду їх, [...] не встиг майже приїхати в Прилуку, як [...] вночі, зібравши чимале число своїх музикантів, [...] примусив їх грати усю ніч, не поважаючи ні часу, ні обставини, що музиканти ті, того ж таки дня будши на сповіді, готувалися прийняти святі таїни [...] На другому тижні поста, приїхавши в село Сокиринці та додавши цих музикантів до тамтешніх, усього двадцять осіб, замість туги, спогаду благодіянь померлого батька [...] продовжував компанії з музикою, пияцтвом, також гарматною та мортірною стрільниною, через увесь цей піст майже щоденно...»⁶ Ще одним доводом негідної поведінки Григорія Івановича з боку його матері було твердження про те, що пани, зібравшись у маєтку (одним із постійних гостей був О. Фролов-Багреєв), пиячили, чим сприяли «згубі тверезості» служників. Непрямим доказом правдивості цієї думки є фраза з листа 1808 р. Ірини Антонівни до синів Петра і Павла в Петербург, де вони навчалися: «Ти, Петрусю, жалкуєш, що Григорій в Багреєва, він так у них спився, що весь трусився, ти знаєш, що я пияків терпіти не можу...» Ймовірно, йдеться про музиканта, а не лише слугу, тому що з двох братів саме Петро з юних років захоплювався музикою. Колоритну замальовку повсякдення Сокиринців залишив М. Маркевич, згадуючи, що їхній власник «...влаштував жажливий гарем, у флігелях мешкали його дівки; невдовзі за бажанням самого Григ[орія] Іван[овича] цей гарем перетворився на бордель; усі гості під звуки оркестру й під хори співочої [капели] (вставка моя. — М. Б.) йшли до садового флігелю і до зали й розбирали хвойд»⁷. Такі свідчення, попри неприховану упередженість, дають змогу визначити приблизну чисельність оркестру на початок 1790-х років — 20 осіб — і підтверджують роль не лише цього колективу, але й хору у створенні атмосфери розваг у садибі того часу.

⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). Ф. 1475. Ґалагани-поміщики. Оп. 1. Спр. 1180. Судові справи Катерини Юхимівни Ґалаган з сином Григорієм Ґалаганом. Арк. 4–4 зв. Ситуація, описана в уривку, на думку позивачки, погіршувалася тим, що її чоловік і батько відповідача І. Г. Ґалаган помер лише трохи більше пів року до згадуваних подій.

⁷ Маркевич Н. А. Автобиографические заметки. Л. 118 об.

Проте в родинному епістолярії Галаганів кінця 1800-х років маєток у Сокиринцях постає не «кублом розпусти», а місцем проживання дворянської родини з «чадами й домочадцями». Листи 1807–1809 рр. Ірини Галаган та її доньки Параскеви (у майбутньому — дружини Аркадія Олександровича Рігельмана (1778–?)) до Петра і Павла Галаганів репрезентують сімейне музичування як один із маркерів повсякдення маєтку, а життя оркестрантів і співаків — як його невід’ємний складник.

Неодноразові прохання Параскеви до братів щодо пересилки нот танцювальних мелодій (кадрилі, «польського» (полонезу)), обговорення купівлі фортепіано (особливо це цікавило Петра Галагана), для чого мати (за умови грошової скрути) надіслала до Петербурга 250 рублів⁸, — таке тяжіння до мистецтва в повсякденні Галаганів було притаманне й іншим панським маєткам завдяки естетизації дворянського побуту. Ще бракує інформації, хто навчав музиці Петра, Павла і Параскеву Галаганів, хто керував оркестром за життя їхнього батька, але спогади М. Маркевича засвідчують, що в споріднених садибах Кочубеїв і Маркевичів у селах Полошки, Дунаєвець, Ярославець і капельмейстери «були найближчі родичі між собою: наш (у маєтку Полошки. — М. Б.) — Піжбек, дунайський — Чемпінський, ярославецький — Кавка»⁹.

Згадки в сімейному листуванні Галаганів про оркестрантів і хористів опосередковано вказують на їхнє місце у маєтковому повсякденні. Як-от, Ірина Галаган сповіщала: «У нас тепер весна безповоротно відкривається [...] Півчі починають підвищуватися, так само й музиканти награвують в школі¹⁰, щоб не забулися...»¹¹ 14-річна Параскева 29 березня 1809 р. писала братам: «... музиканти наші всі, слава Богу, здорові, лише Колька сильно нездужає»¹², а через три тижні, 22 квітня, зауважила: «Новин у нас ніяких немає, а лише нашого бабачка бідного собаки розірвали, й Колька, музикант наш, помер...»¹³

Водночас розуміємо, що існування оркестру для господарів Сокиринців було економічно й соціально відповідальною справою. Після

смерті Г. Галагана на сороковому році життя («спосіб життя Григорія Івановича розладнав його здоров’я, а разом і його справи» (Галаган Г. П., 1896. С. 14)) його дружина й діти опинилися у борговій скруті, тому питання утримання оркестру постало руба. Майже відразу після смерті чоловіка, у лютому 1808 р., І. Галаган писала синам: «Зараз я зробила комплект як музикантам, так само і співакам, за Івана Наруги розглядом зайвих викинула й співаків перевела до музичного флігелю, і реєнта у двір перевела. Я всіх зайвих, які на платні були, відпустила, зокрема й Олександра, котрий багато вартував вашому таточкові. І тепер я цілком вивела з дому революцію...»¹⁴ Текст є вельми інформативним. З нього дізнаємося, що в складі оркестру були не лише кріпаки, але й вільнонаймані, чиє утримання було затратним (наприклад, Олександр неодноразово згадувався І. Галаган у листах, як той, хто сприяв розоренню її чоловіка), на відміну від кріпосних виконавців, також припускаємо, що хористи жили серед двораків — у панському домі, що реєнт був з кріпаків, але мешкав за межами маєткового обійстя, що «музикантська школа» використовувалася як житло для оркестрантів. Скорочення числа музикантів економило кошти, водночас усувало тих, хто (пам’ятаючи про благодіяння колишнього хазяїна) був незадоволений умовами утримання. Згадка про Івана Наругу є цінною тому, що уможливорює роздуми про родовід Артема Наруги — першої скрипки в оркестрі другої чверті XIX ст., виконавця-віртуоза, прототипа героя повісті Тараса Шевченка «Музикант». Варто уваги й те, що поміщиця звернулася до послуг залежного від неї селянина для оцінки професіоналізму музикантів, так само як її дочка пізніше сповіщала братові Петру про потребу допомоги Івана (припустимо, того ж самого Наруги) у перекладенні мелодії полонезу для фортепіано, тому що «Іван наш тепер почав учити у Єлисея Троцини музику й поїхав тепер до Києва за інструментом...»¹⁵. Бачимо, що для мешканців маєтку фахівцями у сфері музики лишалися кріпаки.

Доказом того, що хор й оркестр збереглися в маєтку Сокиринці після того, як по смерті Ірини Галаган 1809 р. опіку над онуками та їхнім спадковим майном взяла на себе К. Ю. Галаган, є майнові документи попереднього розподілу власності між нею та онуками, зокрема відомість щодо Сокиринської економії¹⁶. Цей текст містить опис «музикантської школи» на панському подвір’ї:

¹⁴ Там само. Арк. 36.

¹⁵ ІР НБУВ. Ф. III. Листи. Оп. 1. Спр. 46 572–46594. Галаган Ірина Антонівна — Галаганам Петру й Павлу. Арк. 5 зв.

¹⁶ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1215. Відомість, хто саме і в якій кількості ревизьких душ є в 1815 році з селян відомства Сокиринської економії панів спадкоємців Петра й Павла Григорієвих Галаганів. Арк. 1–9 зв.

⁸ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. III. Листи. Оп. 1. Спр. 46 572–46594. Галаган Ірина Антонівна — Галаганам Петру й Павлу. Арк. 16 зв.

⁹ Маркевич Н. А. Автобиографические заметки. Л. 122 об.

¹⁰ Спеціальний флігель — так звана «музикантська школа», побудований у парку Сокиринського маєтку за часів Г. І. Галагана.

¹¹ ІР НБУВ. Ф. III. Листи. Оп. 1. Спр. 46 572–46594. Галаган Ірина Антонівна — Галаганам Петру й Павлу. Арк. 8.

¹² Там само. Арк. 34 зв.

¹³ ІР НБУВ. Ф. III. Листи. Оп. 1. Спр. 46 604. Галаган Параскева — Галаганам Петру й Павлу. Арк. 2 зв.

«Флігель на кам'яному фундаменті на шість покоїв з двома сніжками, вкритий гонтом»¹⁷. Окрім цього, аналіз складу селян, переданих у власність братів (табл. 1), дає можливість висувати, що серед них було 18 кріпаків — представників творчих професій, зокрема Михайло Наруга — маляр — мав двох синів (тому не можемо остаточно визначити, що саме Іван Наруга був батьком Артема Наруги, той міг бути одним з двох братів чи сином не Івана) і художник Федір Землюков, чий полотно

¹⁷ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1215. Відомість, хто саме і в якій кількості ревізьких душ є в 1815 році з селян відомства Сокиринської економії панів спадкоємців Петра й Павла Григорієвих Галаганів. Арк. 4 зв.

збереглися у художній колекції Галаганів, а також музиканти, співаки й ті, чий діти були такими. Зауважимо, що поділ є половинним, тому, ймовірно, приблизно така сама кількість музикантів і співаків залишалася за К. Галаган. Також з 18 осіб 14 мало власність — рогату худобу (показник заможності селянина на той час, у 8 людей було від 3 до 5 волів), 2 селянина — коней, всі з цієї групи — землю (від 1½ до 11¼ десятин землі), з них 11 осіб — ділянки в лісі. Тобто бачимо, що кріпаки Галаганів, які позиціонувалися як музиканти й художники, не полишали основної селянської справи — землеробства, тому мистецтво навряд чи було головним в їхньому житті, можливо, розцінювалося як панська забаганка.

Таблиця 1

ВІДОМІСТЬ¹⁸

№ п/п	У селі Сокиринцях двораки / сільські	В якій кількості є ревізьких душ чоловічої статі	У цьому родині є жіночої статі душ	Скільки є майна						Яким займається ремеслом
				Коней	Рогатої худоби	Овець	Млинів	[Землі] орної та сіножні	Землі лісної	
Десятин										
Двораки										
8	Михайла Наруги діти	2								маляр
Сільські										
62	Андрій Іванов Черкас	1								музикант
121	Андрій Сергійов Барабан	1	1		4			4¾	1/2	музикант
134	Юхим Ковтун	3			4	9		11¼	1½	син музикант
156	Роман Тарасів Погорілий	2	2		2	4		6	1/2	музикант
161	Андрій Лосин	2	2							музикант
162	Тиміш Забіла	2	2		4			3		музикант
163	Данило Ситниченко	4	2	1	3			11¼	2¼	музикант
166	Михайло Мацно	1	4		1	4		2¼	1/4	музикант
167	Омелько Святненко	1	1		3			3	3/4	музикант
168	Якова Бурдана син Тимофій	1	1							співак
170	Яків Ситниченко	4	2					2¼		син музикант
171	Юхим Вольвач	4	1		3	4		8½	1/2	музикант
173	Федір Землюков	3	2		5	6		4¼	1/4	маляр
174	Яків Руденко	2	2		2	4		2¼	1/4	музикант
175	Яків Пятаченко	2	2	1	5	3		6¾	1/4	музикант
176	Михайло Паньков	2	4					3	3/4	син співак
192	Михайло Ярошин	1	1		1			1½		співак

¹⁸ Там само. Арк. 1–4 зв.

Документи 1815 р. засвідчують початок нового етапу в історії галаганівських маєтків, пов'язаного з господарюванням Петра Григоровича (1792–1855) і Павла Григоровича (1793–1834) Галаганів. Це вплинуло й на існування їх як музичних осередків.

Брати Галагани отримали освіту в Петербурзі (у престижній St. Petrischule (Санкт-Петербурзькому головному німецькому училищі), а пізніше — в Гірничому кадетському корпусі) і деякий час служили в столиці, а також в Україні, але обох, вочевидь, не вабила державна служба. Ще за життя К. Галаган, не будучи повновладними господарями родинних статків, брати розділили між собою спадщину. Дідизна в Сокиринцях відійшла Павлу Григоровичу, а маєток в селі Дігтярі — Петру Григоровичу, завдяки чому набув нового статусу. За таким розділом піклування про оркестр, створений батьком, взяв на себе новий господар Дігтярів, який захоплювався музикою, тоді як його брат — архітектурою та красивим мистецтвам, але хорова капела залишилася в Сокиринцях.

Вже на початку 1820-х років важливою принадою маєтку в Дігтярях для родичів і сусідів стала оркестрова музика. М. Маркевич у своїх нотатках за 1820 р. описав гостювання у Дігтярях, зазначивши: «Оркестр дуже хороший» (Цит. за: Шамаева. С. 25). У жовтні наступного, 1821 р., Павло Галаган, який уже мешкав з родиною у Сокиринцях, пише Петрові до Петербурга, де той служив. «Минулого місяця бабуся була в Дігтярях [...] На ту пору [я] опинився у Дігтярях і пригощав її музикою, чим вона була задоволена й подарувала 25 рублів музикантам...»¹⁹

Але справжньої слави дігтярівський оркестр зажив з середини 1820-х років. Передусім, брати Галагани стали повновладними господарями усіх родових маєтностей по смерті в 1823 р. К. Галаган. Це спричинило спорудження кам'яних палаців на територіях обох маєтків, що стали центрами їх нового планування. Такі дії Петра і Павла Галаганів наслідували культурні поведінкові зразки європейської знаті: «Кам'яний будинок шляхетної родини був більше, ніж лише місцем для життя. Він транслював ідею династії, яка могла мати історичний відлік, але не мати завершення в історії...» (Leonhard J., Wieland Ch., 2011. С. 27). Обидва комплекси — і в Сокиринцях, і в Дігтярях — було переобладнано у другій половині 1820-х років за проектами архітектора Павла Дубровського (1783 — після 1837) і майстра-садівника Йоганна Ернста Бістерфельда (?–1826) як репрезентативні резиденції.

Ще одне: у січні 1824 р. Петро Григорович одружився в Петербурзі з Софією Олександрівною

Казадаєвою (1804–1864). Тієї ж весни подружжя приїхало до Дігтярів, і відтоді маєток став для Петра й Софії Галаганів місцем довготривалого, хоча й з перервами, проживання. Це підживило прагнення до перебудови садибного комплексу в Дігтярях, тому що немісткий панський дім і старі служби господарчого подвір'я не задовольняли господарів. В опублікованому листі Петра Галагана Павлові від 15 лютого 1824 р. рекомендується знести більшу частину «бабусиних прибудов», а в самому домі частково перепланувати кімнати. Ще цікаво, наскільки перебування знатної пані в сільському маєтку потребувало спілкування (у листі — гостювання родички, яка «не дасть відчути нудьги приємною своєю бесідою...»). Великосвітську меланхолію мали розсіяти різноманітні забавки.

Одну з провідних ролей у розважально-святковому повсякденні Дігтярів відігравала музика, згадки про неї є необхідним рефреном усіх записок, де описано маєток. Князь Дмитро Бебутов згадував про Петра Галагана й стиль життя в його помісті середини 1820-х років: «Маючи чудовий палац і славний оркестр музики, він невдовзі з своєї оселі створив осереддя добірного товариства. Бали, вечори, домашні вистави, кавалькади, прогулянки в парку й великим ставком, полювання, феєрверки, костюмовані вечори йшли одне за одним...» (Бебутов Д. О., 1902. С. 61). Майже через 20 років схожу картину змалював Петро Селецький: «Величезний панський будинок, чудовий сад з чималими оранжереями, незліченною обслугою, великий і неперевершений оркестр робили Дігтярі одним з найприємніших домів у Малоросії...» (Селецький П. Д., 1884. С. 622). Описами прогулянок, малих і більших свят у парку й урочищах Дігтярів рясніє юнацький щоденник небожа Петра Галагана Григорія за 1836–1840 рр.: «...ми обідали в Дігтярях і напрочуд весело провели час, каталися в човні, тоді як духовна музика лунала в саду» (Галаган Г., 2020. С. 35); «Ми поїхали в Десятки і там грала музика, ми танцювали у лісі, [...] потім селянки співали, й тітонька збирала для них гроші...» (Там само. С. 40). Ці забави відбувалися і в Сокиринцях, чий парковий ландшафт слугував декорацією панських свят: «Дзвони пролунали в готичній альтанці, всі пішли туди, і там Краузе грав на гармоніці, звідти пішли на кам'яний міст, а з тієї сторони ріки грала валторна. З мосту пішли всі на Ротонду, де приготували чай, а між кущами грали квінтетом чудову "Sonate pathetique" Бетховена...» (Там само. С. 184). Бачимо, що в цих (і в інших) текстах гра оркестру забезпечувала панське дозвілля, найчастіше — як приємне тло для обідів, карт і залиць на вечірках. Як-от, Аркадій Рігельман у листі від 10 грудня 1831 р. жалкував з того, що візит родичів до їхнього маєтку в селі Андріївка не відбувся, хоча все було готово: «запрошені слухачі для гри Вашого квартету (в надії

¹⁹ ІР НБУВ. Ф. III. Листи. Спр. 11 364. Павло Григорович Галаган — брату. Арк. 2.

участі Григорія Трохимовича), танцюристи для французької кадрили, гравці для мирного вісту й гомінкого бостону...»²⁰

Водночас повіримо досить численним відгукам про те, що музиканти Дігтярівського оркестру мали високу майстерність, що його капельмейстер Домінік Краузе, австрійський підданий, уродженець Карлсбаду, випускник Празької консерваторії, на думку Федора Васильовича Чижова (1811–1877), вихователя Григорія Галагана й багаторічного друга родини, був чудовим знавцем басу й контрапункту, володів «вмінням передавати іншим свої знання; цього мало: він здатний захопити учнів своїх до музики...»²¹ І що на цих концертах перша скрипка (ймовірно, А. Наруга) «дістала загальні оплески, особливо коли вона почала грати соло в концерті Мейєрбера, й іншого разу у непростому концерті Беріо...»²² І що музика в Дігтярях вабила як виконавською майстерністю усього колективу й довершеністю гри молодого піаніста Бертольда, вихованця Віденської консерваторії, який вражав слухачів «своїми фантазіями й неоціненним за легкістю читання нот»²³, так і тим, що кожного вечора в садибі лунали твори Л. ван Бетховена, Ф. Мендельсона, К. М. фон Вебера, Г. Берліоза, а нові музичні п'єси надходили сюди регулярно²⁴. І що «Музичні ранки» — виступи оркестру під час київських контрактів у січні 1853 р. — вартували уваги через «чудовий вибір капітальних п'єс і надзвичайну виразність виконання...»²⁵

Безсумнівно, Петро Галаган захоплювався музикою та прагнув уникнути, умовно кажучи, «провінційного аматорства», нерідко притаманного музикуванню у маєтковому середовищі. Хоча, безумовно, він наслідував практику «рафінованого дилетантизму», властивого аристократії, коли дворянин мав знатися на музиці, бути гарним виконавцем, але ніколи не демонструвати ці знання та вміння (Leonhard J., Wieland Ch., 2011. С. 26).

²⁰ ЦДІАК України. Ф. 1457. Оп. 1. Спр. 1396. Листи Петру Григоровичу Галагану від А. Рігельмана. Арк. 3.

²¹ Музыка внутри России. *Северная пчела*. 1840. 31 декабря. С. 1173–1174. Статтю не підписано, але авторство Ф. Чижова визначається за змістом його щоденника, де під датою 27 листопада 1840 р. наведено цей текст із заувагою: «Вчора я приїхав до Петра Григоровича. Йому вкрай кортить, щоб я щось написав про його музику. Чому б і не так. Мені самому буде приємно написати про неї, вона дійсно вартує того, щоб з нею ознайомити нашу публіку»: Центральная библиотека Российской Федерации. Ф. 332. К. 1. Ед. 4. Чижов Ф. Дневники. 1836–1842 гг. Машинописная копия. Л. 440–441.

²² Музыка внутри России. С. 1174.

²³ Чижов Ф. Дневники. 1836–1842 гг. Л. 444–445.

²⁴ Там само.

²⁵ Из Киева. Раздел «Письма к редактору «Москвитянина». *Москвитянин*. 1851. № 8, кн. 2. С. 318–334. Нарис підписано ініціалами «П. С.». Можливо, це Петро Селецький, давній шанувальник Дігтярівського оркестру.

Втім, власник Дігтярів дбав про те, щоб залучити до праці з оркестром капельмейстера-фахівця. У листі від 26 березня 1831 р., що публікується, Петро Галаган високо оцінив виконавську майстерність Григорія Данилевського (1792–1863), водночас висловивши думку про те, що «не бажав нікого до себе прийняти в капельмейстери, як лише по відмінному обдаруванню». Безумовно, в особі Д. Краузе він знайшов очікуваного майстра.

З документів, що дозволяли Д. Краузе, як іноземцю, мешкати в Полтавській губернії, дізнаємося, що він служив «у селі Дігтярі в домі поміщика Галагана учителем музики»²⁶, у квітні 1844 р. мав 58 років, був невисокого росту, з видо-вженим обличчям, темним волоссям і сірими очима. Його родина складалася з 38-річної дружини Алоїзії, сина 5 років і п'ятьох дочок від 28 до 7 років (припустимо, від кількох шлюбів)²⁷. Андроник Степович (1857–1935), який виховувався в родині Григорія Галагана, згадував, як про Д. Краузе, «його дивовижні музичні здібності та капельмейстерський смак чимало розповідала [...] його донька — старенька Софія Дем'янівна Гегер — удова сокиринського садівника Карла Осиповича Гегера, яка успадкувала від батька гарну фортепіанну техніку...» (Тарас Шевченко та його тексти..., 2021. С. 114).

Доказом того, що Петро Галаган дбав про якісний склад і рівень майстерності Дігтярівського оркестру є те, що найобдарованіші музиканти навчалися (нетривало, як згаданий у листі 1831 р. Михайло, або довший час, як Артем Наруга) у відомих композиторів, педагогів, віртуозів-виконавців Людвіга Шпора (1784–1859) й Кароля Юзефа Ліпінського (1790–1861). Втім, найвірогідніше ці особи, як й інші оркестранти, були лише виконавцями волі господаря, їхнє буття визначалося реаліями кріпаччини, коли поміщик був і замовником, і керівником творчого процесу митців-кріпаків. Вочевидь Петро Галаган не переймався питанням, чи має право на володіння іншими людьми.

Більше: у процесі культуротворення дворянський і селянський світи хоча й перетиналися, але існували в різній системі ціннісних координат. Небіж дігтярівського пана Г. Галаган рефлексуючи щодо історії взаємин своєї родини з селянським світом, констатував ставлення селян до розбудови палацово-паркових комплексів у Сокиринцях і Дігтярях: «вживали між собою вираз, жорстокий для нас, і який увійшов до обігу — вони називали всі наші побудови та застанови “людська кров”»²⁸.

²⁶ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1894. Рапорти Дігтярівської економії. Арк. 40.

²⁷ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1396. Білети, свідоцтва на право проживання. Арк. 5–5 зв.

²⁸ ІР НБУВ. Ф. І. Літературні матеріали. Оп. 1. Спр. 6936. Галаган Г. П. Автобіографічна нотатка до

Водночас кріпосні митці залишалися для тих, хто ними володів і використовував їхній хист, недостатньо індивідуалізованими, внутрішні світи представників цих соціальних груп, швидше за все, майже не перетиналися. І це є одним із показових проявів амбівалентних за свою природою стосунків між ними.

Сказане унаочнюють хоча б такі приклади. 23-річний Григорій Галаган, у майбутньому — послідовний прихильник скасування кріпацтва, повертаючись з-за кордону навесні 1843 р., мимохідь зауважив у листі матері, що їде без слуги, але в Празі, на прохання дядечка, візьме з собою Артема (який, очевидно, скінчив навчання у К. Ліпінського в Дрездені), і той слугитиме, а можливо, буде й за кучера («Ми виїхали з Сокиринців»..., 2019. С. 136, 138). У серпні 1853 р. конторник Ілля Костенко повідомляв у Сокиринці Григорію Галагану, за відсутності в Дігтярях його дядька, що в селі епідемія холери: «А позаяк у дворі Петра Григоровича велике скупчення народу, то [...] чи не буде дозволу музикантів та інших людей розпустити по домах до припинення епідемії...»²⁹ (саме утримання в середині 1850-х років великого штату двораків було анахронізмом). Між 1855 і 1861 рр. (документ не датовано) Григорій Галаган видав свідоцтво Олександру Нарузі, з якого зрозуміло, що він — син селянина Артема Наруги з села Сокиринці, звільненого з кріпосного стану покійним вже тоді Петром Галаганом, — залишився у спадок племіннику небіжчика (свобода батька на сина не поширювалася)³⁰.

Утім, оркестр і співоча капела не припинили свого буття і в пореформений час. Сокиринський хор спеціалізувався на церковному співі, але мав у репертуарі світські твори. У липні 1860 р. Катерина Василівна Галаган (уроджена Гудович, 1785(?) — 1868) писала сину Григорію з Дрездена до Сокиринців про своє буття в садибі до від'їзду за кордон: «Ми іноді запрошували півчих співати у кімнатах, і вони дуже гарно співають херувимські, дуже гарно “Чертог твій бачу, Спасе мій”, а також “Хвалить ім'я Господне”. Ти, мій душечка, клич їх іноді щось заспівати в домі, а більше з церковної музики, це заохочуватиме їх, вони дуже задоволені, коли їх кличуть» («Ми виїхали з Сокиринців»..., 2019. С. 327). У грудні 1868 р. Григорій Галаган повідомляв синові Павлу: «Тут співаки влаштувують, як і раніше, вертеп, а щодо знаменитого Сокиринського оркестру, то

селянського питання як передмова до сільського уставу. Арк. 5.

²⁹ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 280. Рапорти Домової Дігтярівської контори. Арк. 4.

³⁰ ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1396. Білети, свідоцтва на право проживання. Свідоцтво. 4 зв. Цей документ цікавий ще й тим, що підтверджує факт звільнення талановитого музиканта самим Петром Галаганом.

помітно, що й він квітне, тому що регент випрохав у мене з Дігтярів контрабас. Це вже вдається оркестру не жартома...»³¹ Згадок про діяльність оркестру в останній третині XIX ст. не знайдено, але хор зберігся. На його утримання, за свідомством А. Степовича, «витрачалися доволі значні кошти, тому що він виконував не лише богослужбні пісенспіви у церкві, але й народні пісні, [...] і навіть уривки з опер...» (Степович А. 2019. С. 32). У 1899 р., понад 10 років по смерті Г. Галагана, Сокиринський хор на урочистому святкуванні 25-ї річниці шлюбу Костянтина й Катерини Ламздорф-Галаган виконав твір П. Чайковського «Легенда» («Був у Христа-немовляти сад») і 20 українських народних пісень³². Так було не лише тому, що «капели в Сокиринцях та Дігтярях пустили [...] глибокі коріння в народну товщу...» (Ернст Ф., 1924. Ч. 3–4. С. 48), але й тому, що і Григорій Галаган, і його племінниця Катерина Ламздорф-Галаган зберегли цю культурну традицію як одну з тих, які підтримували існування панського маєтку в змінюваних соціокультурних умовах.

Таким чином, історія кріпацького оркестру в маєтках української дворянської родини Галаганів у селах Сокиринці та Дігтярі не обмежується лише обставинами його утворення та діяльності у визначений час — з 1790-х до 1850-х років, але пов'язана з питанням спадковості в існуванні садиб як родинних осередків за життя кількох поколінь власників й умовами розвою музичної культури відповідно до форм самопрезентації та взаємодії і естетичних пріоритетів, притаманних знаті, а також усталених повсякденних практик.

Музика в дідичних помістях Галаганів сприяла розвою комунікативних зв'язків дворянської спільноти Лівобережної України, водночас була маркером амбівалентності культурного простору маєтків. Особи з роду Галаганів щиро захоплювалися музикуванням, водночас використовували його як засіб зміцнення свого соціального статусу й суспільного реноме власних маєтків. Вони давали можливість талановитим селянам розвинути творчі здібності, забезпечували їхню фахову освіту, але музиканти-кріпаки залишалися невільниками, які цілком залежали від власників.

Втім, співіснування особистісних мистецьких захоплень власників з високою виконавською майстерністю кріпосних музикантів сприяло формуванню художньої традиції, яка забезпечила збереження статусу маєтків Галаганів як осередків музичної культури за нових історичних умов.

³¹ ІР НБУВ. Ф. III. Оп. 1. Спр. 46 521. Галаган Григорій Павлович — Галагану Павлу. Арк. 4.

³² Фонди Чернігівського історичного музею ім. В. В. Тарновського. АЛ 11/71. Альбом до 25-ї річниці шлюбу Костянтина Миколайовича й Катерини Павлівни Ламздорф-Галаган. Програма. С. 2.

ЛІТЕРАТУРА

- Бebutov D. O. Zapiski. *Kavkazskii sbornik*. 1902. T. XXIII. S. 37–74.
- Bohdanov V. O. Kriposni kapely i orkestri v Ukraini. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv*. 2006. № 11. S. 17–25.
- Budzar M., Kovalov Ye. Один з Шевченкових читачів: коментарі Андроника Степовича до повісті «Музикант». *Тарас Шевченко та його тексти: читання, інтерпретація, комеморація на межі XIX–XX століть*. К., 2021. С. 100–125.
- Galagan G. P. Малорусский вертеп; предисл. П. И. Житецкого. *Киевская старина*. 1882. № 10. С. 1–38.
- Galagan G. P. Род Галаганов. *25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве*; под ред. А. И. Степовича. Киев, 1896. С. 1–23.
- Galagan G. *Zhurnal (1836–1841)*; упоряд. М. Будзар, Є. Ковальов; ред. І. Колесник. Київ: StreamARLine, 2020. 248 с.
- Греч А. Музыка в русской усадьбе. *Русская усадьба*. 1998. Вып. 4. URL: https://www.booksite.ru/usadba_new/world/16_4_02.htm
- Дингес М. Историческая антропология и культурная история: через теорию «стиля жизни» к «культурной истории повседневности». *Одиссей. Человек в истории 2000*. Москва: Наука, 2000. С. 96–124.
- Ернст Ф. Кріпацькі капели на Україні. *Музика*. 1924. Ч. 1–3. С. 33–38; Ч. 10–12. С. 205–213.
- Ернст Ф. Ще про кріпацькі капели на Україні. *Музика*. 1924. Ч. 4–6. С. 48–49.
- Лазаревский А. Галагановский фамильный архив. *Киевская старина*. 1883. Т. VII, № 11. С. 432–471.
- Маценко В. А. Прилукшина. Историческое и статистическое описание территории Прилукского уезда Полтавской губернии. Ромны, 1888. 238 с.
- Мітельман Є. За рядком Шевченкової повісті. *Музика*. 1985. № 1. С. 27–29.
- Мітельман Є. Нове про Шевченкового музиканта. *Радянське літературознавство*. 1989. № 10. С. 70–71.
- «Ми виїхали з Сокиринців...»: тревелоги родини Галаганів / упоряд. М. Будзар, Є. Ковальов; ред. І. Колесник. Київ: StreamARLine, 2019. 516 с.
- Николайчик Ф. Род Лашкевичей и дневник одного из них. *Киевская старина*. 1887. Т. XIX. С. 696–716.
- Селецкий П. Д. Записки Петра Дмитриевича Селецкого. *Киевская старина*. 1884. № 8. С. 622.
- Соловьев К.А. “Во вкусе умной старины...” Усадебный быт российского дворянства II половины XVIII — I половины XIX веков, по воспоминаниям, письмам и дневникам. Москва, 2013. 104 с.
- Степович А. Сокиринський вертеп. *Фортеця*. 2019. Вип. 10. С. 30–33.
- Шамаева К. Побут Дехтярів (середина XIX ст.). *Музика*. 1984. № 6. С. 24–25
- Щербаківський Д. Оркестри, хори і капели на Україні за панщини. *Музика*. 1924. Ч. 4–6. С. 141–155; Ч. 10–12. С. 205–213.
- Jörn L., Christian W. Noble Identities from the Sixteenth to the Twentieth Century. *European Aristocratic Cultures in Law, Politics and Aesthetics // What makes the nobility noble? : comparative perspectives from the sixteenth to the twentieth century*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011. S. 7–31.

REFERENCES

- Bebutov, D. O. (1902). *Zapiski. Kavkazskii sbornik*, 23, 37–74 [in Russian].
- Bohdanov, V. O. (2006). Kriposni kapely i orkestri v Ukraini. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv*, 11, 17–25 [in Ukrainian].
- Budzar, M., Kovalov, Ye. (comps.), Kolesnyk I. (ed.). (2019). «My vyikhaly z Sokyryntsi...»: trevelohy rodyny Galaganiv”. [“We Set off from Sokyrentsi...”: Galagan’s family travelogues]. Kyiv: StreamARLine [in Ukrainian].
- Budzar, M. & Kovalov, Ye. (2021). Odyn z Shevchenkovykh chytachiv: komentari Andronyka Stepovycha do povisti «Muzykant». In *Taras Shevchenko ta yoho teksty: chytannia, interpretatsiia, komemoratsiia na mezhi XIX–XX stolit*. Kyiv [in Ukrainian].
- Galagan, G. P. (1882). Malorusskii vertep; P. I. Zhitetsckii (foreword). *Kievskaiia starina*, 10, 1–38 [in Russian].
- Galagan, H. P. (1896). Rod Galaganov. In Stepovich, A. I. (ed.), *25-letii Kollegii Pavla Galagana v Kieve*, pp. 1–2, Kyiv [in Russian].
- Galagan, Gryhorii. *Zhurnal (1836–1841)*. (2020). [The Diary of Hryhorii Galagan (1836–1841)]. M. Budzar, Ye. Kovalov (comps.), I. Kolesnyk (ed.). Kyiv: StreamARLine [in Ukrainian].

- Dinges, M. (2000). Istoricheskaia antropologiiia i kulturnaia istoriia: cherez teoriuu "stilia zhizni" k "kulturnoi istorii povsednevnosti". In *Odissei. Chelovek v istorii 2000*, pp. 96–124, Moskva: Nauka [in Russian].
- Ernst, F. (1924). Kripatski kapely na Ukraini. *Muzyka*, 1–3, 33–38; 10–12, 205–213 [in Ukrainian].
- Ernst, F. (1924). Shche pro kripatski kapely na Ukraini. *Muzyka*, 4–6, 48–49 [in Ukrainian].
- Grech, A. (1998). Muzyka v russkoi usadbe. *Russkaia usadba*, 4 [in Russian].
https://www.booksite.ru/usadba_new/world/16_4_02.htm
- Jörn, L., Christian, W. (2011). Noble Identities from the Sixteenth to the Twentieth Century. European Aristocratic Cultures in Law, Politics and Aesthetics. In *What makes the nobility noble?: comparative perspectives from the sixteenth to the twentieth century*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht [in English].
- Lazarevskii, A. (1883). Galaganovskii familnyi arkhiv. *Kievskaiia starina*, VII, 432–471 [in Russian].
- Matsenko, V. A. (1888). *Prilukshina. Istoricheskoe i statisticheskoe opisanie territorii Prilukskogo uiezda Poltavskoi gubernii*. Romny [in Russian].
- Mitelman, Ye. (1989). Nove pro Shevchenkovogo muzykanta. *Radianske literaturoznavstvo*, 10, 70–71 [in Ukrainian].
- Mitelman, Ye. (1985). Za riadkom Shevchenkovoi povisti. *Muzyka*, 1, 27–29 [in Ukrainian].
- Nikolaichik, F. (1887). Rod Lashkevichei i dnevnik odnogo iz nikh. *Kievskaiia starina*, XIX, 696–716 [in Russian].
- Seleckii, P. D. (1884). Zapiski Petra Dmitrievicha Seletskogo. *Kievskaiia starina*, 8, 622 [in Russian].
- Scherbakivskiy, D. (1924). Orkestry, hory i kapely na Ukraini za panschyny. *Muzyka*, 4–6, 141–155; 10–12, 205–213 [in Ukrainian].
- Shamaieva, K. (1984). Pobut Dehtiariv (seredyna XIX st.). *Muzyka*, 6, 24–25 [in Ukrainian].
- Stepovych, A. (2019). Sokyrynskyi vertep. *Fortetsia*, 10, 30–33 [in Ukrainian].
- Soloviev, K. A. (2013). «Vo vkuse umnoi stariny...» *Usadebnyi byt rossiiskogo dvorianstva II poloviny XVIII — I poloviny XIX vekov, po vospominaniiam, pismam i dnevnikiam*. Moskva [in Russian].

Додаток³³

С. Петербург, февраля 15^{-го} дня 1824 года.

Любезный братец!

Приложенные двести пятьдесят рублей при письме твоём от прошедшего генваря 4-го дня я целостно получил, которые и вручил брату Аркадию Александровичу³⁴. Конечно, ты не без удивления остаешься, что не получаешь от нас писем, причина тому весьма натуральная: после женитьбы³⁵ всегда молодые бывают рассеянные и занятые обычаями свадебными, выполнить коих и мы были в обязанности, чему и брат Аркад[ий] Алек[сандрович] был свидетелем, а потому я был лишен удовольствий отвечать на твои письма. Теперь же, отделавшись от хлопот и отдохнувши, буду часто писать. Как мы оба ни желаем скорее увидеться с вами, но по нынешнему времени года трудно подняться в дорогу со всем домом, для того, припася терпения, решились уже ждать первой весенней дороги и надеемся в первых числах мая месяца непременно выехать из Петербурга к вам, направив свой путь через Москву, но в таком случае, когда графиня Анна Петровна будет в то время там находиться, а если она поедет с графом в свое имение в Курляндию³⁶, то нам незачем будет делать лишнюю дорогу, а пустимся прямо через Белоруссию, заехав по дороге к двоюродной сестре Софии Александровны, к Юлии Ивановне Черемисиной, дочери покойного И. С. Захарова³⁷, имеющей жительство в Могилевской губернии, где мы проживем некоторое время. Мне приятно тебя

³³ Листи, що публікуються, входять до епістолярного комплексу, який зберігається у фонді 1475. Галагани-поміщики в ЦДІАК України. Оп. 1. Спр. 76. Листи Павлу Григоровичу Галагану від брата Петра Галагана про свої господарчі справи й проведення часу. 115 арк. Датування документів у справі: 24 грудня 1817 р. — 7 травня 1833 р. (Висловлюю подяку Є. А. Ковальову, доценту кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка, к. і. н., за допомогу в прочитанні та коментуванні листів.)

³⁴ Рігельман Аркадій Олександрович.

³⁵ Петро Григорович Галаган і Софія Олександрівна Казадаєва одружилися в Петербурзі 11 січня 1824 р.

³⁶ Йдеться про Анну Петрівну Кутайсову (1760–1848, у дівочтві — Резвая), тітку С. А. Галаган, та її чоловіка Івана Павловича Кутайсова (1759–1834), колишнього фаворита Павла І. Родина мала значні володіння в Курляндії (сучасна Латвія).

³⁷ Захаров Іван Семенович (1754–1816) — письменник і суспільний діяч.

уведомить, любезный братец, что другая дочь Ив. С. Захарова, Амалия Ивановна (которую и ты знаешь), приехавшая сюда на свадьбу, по общей нашей просьбе осталась у нас и живет вместе с нами, разделяя время приятнейшим образом. Когда же мы будем отсюда ехать, то и она нас будет провождать до сестры своей, а оттуда, надеемся, что по родству своему и дружбе к Софии Александровне, не откажется сделать нам одолжение вместе с нами ехать и далее в Малороссию, где будем жить и видаться с вами часто, что доставит всем нам удовольствие, особенное же для моей С[офии] А[лександровны], с которою она, подчас отлучки моей куда-либо, заменит [меня] всегда и не даст почувствовать скуки приятною своею беседою.

Благодарю тебя за приказание Павленку³⁸ не продать вин — они мне весьма пригодятся по приезде моем. Много я должен писать к тебе и просить взять труд позаботиться в Дегтярах насчет нашего приезда, чтобы все было в надлежащем порядке и чистоте, надеюсь на твою братскую дружбу — уверен, что не откажешь сделать сие мне одолжение, тем более, что и, по близкому расстоянию от тебя Дегтярей, можно иногда и тебе туда завернуть. Во-первых, прошу тебя приказать находящуюся в саду бабушкину клуню разобрать и то, место, где она теперь стоит, очистить для сада. Другое строение бабушкино в дворе, если по краткости времени можно будет ему придать приличный вид, то поправить, в противном же случае уничтожить его вовсе, как, например, свинушники, белильню и тому подобные строения, для виду весьма неприятные и теперь совершенно ненужные. Для помещения моего и в рассуждении будущего съезда гостей нужен мне флигель, но как нового так скоро нельзя выстроить, то я нахожу удобным переделать бабушкин приезжий домик, обе половины, а Климачу³⁹ можно место найти и в другой избе, для чего прошу тебя, любезный братец, приказать сей час его переделать. Можно начать с окошек, дверей и прочей внутренности, которые требуют перемены в величине и лучшей фигуры. Касательно самого дома, то я не знаю, где бы мне в оном спальню избрать; моя прежняя комната по малости своей неудобна, одна комната, по-моему, к тому годиться, там, где флигель стоит, но и она будет проходная, разве двери можно другие прорубить, — все сие оставляю твоему попечению и личному обозрению, и как ты решишь, тем и буду доволен и благодарен, будучи совершенно уверен, что все будет сделано по возможности и прилично. Брат Ар[кадий] Алекс[андрович] выехал отсюда восвояси 12 числа, оставив по себе сожаление всех нас, что мы лишились приятного удовольствия с ним долее вместе быть. Отъезжая, поручил он мне твои четыреста рублей, присланные на шали, которые у меня хранятся с твоего назначения. Ниман скоро придет тебе фрак, но только сделай одолжение — присылай его деньги.

Любезную сестрицу с Гришею и Машею⁴⁰ мысленно целую, а за сим, пожелав всем вам совершенного здоровья и благополучия, пребуду

тебе преданный брат
Петр Галаган

Р. С. Сейчас получил твое письмо от 30го января. Благодарю за обещание выбрать лошадей. Но еще прошу приказать выбрать пару для верховой езды: моя Соф[ия] Алекс[андровна] любит ездить верхом, а потому и для нее нужны будут, которые и отведутся моими людьми к брату Аркадию Алекс[андровичу] к освидетельствованию, способны ли они будут к женской езде.

Приношу, любезная сестрица и любезный братец, чувствительнейшую благодарность за желание ваше видеть меня счастливой, надеюсь, что и дружба ваша содействует к довершению моего благополучия, в сей лестной надежде остаюсь

Вам душевно преданная
С. Галаганова

Я писал с братом Ар[кадием] Алекс[андровичем] к моему Павленку, дабы он немедленно прислал ко мне в Петербург на пароконной повозке Мартина Павленка с кучером, и прислал бы с ним двух мальчиков, одного — в башмачники, а другого — в обойщики; прошу тебя повторить ему сие приказание, ибо Павленко мне будет нужен здесь, когда я буду отправлять свои вещи в Малороссию, кои он туда будет сам препровождать.

Прилагаемый приказ прошу отправить без удержания.

(ЦДІАК України. Ф. 1474. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 36–37 зв. Публікується вперше.)

³⁸ Службовець Галаганів, можливо, управитель маєтку Сокиринці ще з 1808 р.

³⁹ Службовець Галаганівських економій.

⁴⁰ Родина адресата листа: дружина Катерина Василівна, діти — п'ятирічний Григорій та дворічна Марія.

Любезный братец!

Письмо твое повстречало меня сегодня на дороге из Озерян⁴² в Дегтяры, куда я ездил с Николаем Пав[ловичем] по хозяйственным надобностям, а также и оттого, что я остался почти один за отъездом доброго нашего Григория Трофимовича Данилевского и прочих, который своим десятидневным со мною пребыванием доставлял мне самое приятнейшее прохождение времени. Он так был любезен, что играл несколько концертов, квартетов и проч[ее], и все отличным образом.

Кажется, он неравнодушно со мною расстался, а меня полюбил, надеюсь, что он наш будет, только надобно подождать, чтоб службу свою оставил. Не только для одной музыки он может быть полезен, он также и разделит время со мною и в другом. Мы дали уже друг другу слово и решимся по приезде Софии Ал[ександровны]. После смерти Биби⁴³ я не желал никого к себе принять в капельмейстеры, как только по отличному таланту, — такой человек мне сыскался, постараюсь его не упустить, а тем более надеюсь его приобрести, что он сам сего желает. Касательно же ученика Шпора, то игры сего с г[осподином] Данилевским ни в каком отношении невозможно сравнить. Несмотря [на то], что он учился два месяца у Шпора, игра Михайла посредственнее стала, чем она прежде была; во-первых, он чрез перемену прежних привычек слабее стал играть и потерял трель; во-вторых, от толстоты своей с трудом может играть, а притом и верности нет. Любопытно смотреть было на Михайла, какими он глазами смотрел на Данилевского, когда сей играл квартет, а тот вошел в горницу, и как он удивлялся, что лучше его играет, и тот вечер никак не решился взяться за скрипку. Данилевский же как будто дразнил его и играл самые трудные квартеты Шпора превосходно, а вдобавок делал прелюдии самые трудные. Я спросил Михайла: «Каково играл?», — ответ был, что очень хорошо и что он не думал так найти его сильным. По приезде С[офии] Ал[ександровны], надеюсь, Данилевский посетит меня, и мы опять будем иметь удовольствие его слышать.

От Софии Алек[сандровны] имею письмо от 12-го марта, она отложила свой выезд по причине дурной дороги до Фоминой недели, да и лучше она сделала, ибо набралась бы много муки, и хотя сей отклад мне и неприятен, но, по крайней мере, она теперь на месте и будет ехать покойно. Любезной сестрице прошу усердно кланяться, а Гришу и Машу целую, желаю вам всем благ и здорovia, остаюсь преданный брат

Петр Галаган

Приписка на берегах аркушів 100 і 100 зв.

У меня опять в Михаловке⁴⁴ [нерозбірливо] был, — воловая мельница⁴⁵ со скотом и хлебом, там бывшим, 23-го числа сгорела, хотя беда не велика, но затруднений много в продолжении винокурения.

Благодарю за присылку виноградных лоз: я также от графа Ив[ана] Як[овлевича]⁴⁶ получил при письме семена шел[ковых] червей.

(ЦДІАК України. Ф. 1474. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 99–100 зв. У повному обсязі публікується вперше, фрагмент вміщено в статті К. Шамаєвої.)

Дата надходження статті до редакції: 30.03.2021.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

⁴¹ Цей лист для публікації прочитала Терещенко Тетяна, студентка бакалаврату (спеціальність «Історія та археологія») Київського університету імені Бориса Грінченка.

⁴² Озеряни — село у Прилуцькому повіті Полтавської губернії; у власності Галаганів з 1737 р.

⁴³ К. Шамаєва в статті «Побут Дігтярів» наводить таку цитату з щоденника М. А. Маркевича з його особового фонду (№ 488) в ІРЛІ (Петербург): «Ми були в Дегтярах... Бабі грав на скрипці з акомпанементом оркестру. Шмідт диригував...» (Шамаєва К. 1984. С. 25). Попри варіанти в написанні імені (неможливо перевірити за оригіналом М. Маркевича), ясно, що це капельмейстер, який керував Дігтярівським оркестром на початку 1820-х років.

⁴⁴ Михайлівка — маєток Галаганів у Золотоніському повіті Полтавської губернії, частина власності К. Ю. Галаган, успадкованій нею від Дараганів.

⁴⁵ Млин, який працював з допомогою волів, звідки й назва — «воловий млин».

⁴⁶ Де Парма Іван Яковлевич, чоловік сестри К. В. Галаган, дружини адресата листа, Варвари Василівни. Він цікавився шовківництвом, як і представники родини Галаганів.